

AMİSOS / AMISOS

Cilt/ Volume 8, Sayı/ Issue 15 (Aralık/ December 2023), ss./ pp. 167-184
ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230
DOI: 10.48122/amisos.1268071

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi/ Received: 20. 03. 2023
Kabul Tarihi/ Accepted: 14. 12. 2023

İĞDIR KOLİKENT KÜMBETİ KORUMA PROJESİ VE ONARIMI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

A SURVEY ON PRESERVATION PROJECT AND RENOVATION FOR KOLİKENT CUPOLA, İĞDIR

Şahabettin ÖZTÜRK*

Öz

İğdır, İlk çağlardan beri Kuzey Anadolu ile Doğu Anadolu bölgeleri arasında yegâne geçit ve konaklama yeri olmuştur. İğdır kent merkezi ve ilçeleri son yıllarda yaşanan mimari yozlaşmaya rağmen günümüzde az da olsa tek yapı ölçeğinde kimlikli mimarileri görmek mümkündür. Mimari yapılar ekseriyetle dini ve sivil mimari yapılarından oluşmaktadır. Kentteki mimari yapılardan biri de Kolikent Kümbeti'dir. Kümbet, İğdır İli Aralık İlçesi Karahacılı Köyü Mezarlığı içerisinde yer almaktadır. Yapı, 1905 yılında General Güllü Cevher Ağa'nın oğlu Ali Eşref Bey tarafından inşa edilmiştir. Düz bir arazi üzerinde kurulmuş olan tarihi Kolikent Kümbeti sekizgen planlı bir düzenlemeye sahiptir. Dıştan örtü sistemi piramidal külah ile kapatılan kümbetin iç kısmına girmek için kapı ya da başka bir geçiş elemanı bulunmamaktadır. Kümbet bu mimari özelliği ile bölge ve Anadolu dini mimari yapılardan farklılık arz etmektedir. Kolikent Kümbeti'nin iç veya dışında süsleme niteliğinde herhangi bir unsura rastlanmamaktadır. Kümbetin mimari koruma projeleri, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi tarafından 2014 yılında hazırlanmış, onarım ve proje yenilenme çalışmaları ise 2021-22 yıllarında mimari projesi müellifi mesleki denetiminde yapılarak tamamlanmıştır.

* Sorumlu Yazar/Responsible Author: Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı Zeve Kampüsü, Van/Türkiye. E-posta: sahozturk13@gmail.com ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-6979-3342>

Anahtar Kelimeler: Dini Mimari, Mezarlık, Kümbet, Onarım, Kesme Taş.

Abstract

Iğdır has been the only passageway and stopover location between Northern Anatolia and Eastern Anatolia. Despite the architectural degeneration in Iğdır city center and its districts in recent years, it is possible to see architecture with identity at the scale of a single building, albeit at a small scale.. Architectural structures mostly consist of religious and civic ones. One of the architectural buildings in the city is Kolikent Cupola. The Cupola is located in Karahacılı Village Graveyard in the Aralık District. The building was built by Ali Eşref Bey, son of General Güllü Cevher Agha, in 1905. Historical Kolikent Cupola, built on plain terrain, has an octagonal planned setting. The Cupola has no door or any other access element to enter the interior, and its outer cover is topped with a pyramidal cone.. The Cupola differs from regional and Anatolian religious and other architectural structures by this architectural feature. The Kolikent Cupola has no decorative element on the interior or exterior. Architectural preservation projects of the Cupola has been prepared by Van Yüzüncü Yıl University's Faculty of Architecture and Design in the year 2014. Works for renovation and project revision have been completed between 2021 and 2022 by the professional conduct of the project's author.

Keywords: Religious Architecture, Graveyard, Cupola, Renovation, Ashlar Stone.

Giriş

Tek tanrılı tüm dinlerde ölüm sonrası yaşama bazı kural ve gelenekleri de beraberinde getirmiştir. Bu inanç, özellikle yönetici sınıfın ve zengin kişilerin, cesetlerini için mezar anıtları bina ettirmelerinin nedeni olarak görülmektedir. İslam inancına sahip Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı döneminde çeşitli malzeme kullanılarak farklı form ve planlarda Kümbet/Türbe olarak adlandırılan anıtsal mezarlar inşa edilmiştir. Anadolu'da, işlevleri aynı olan bu anıt-mezar yapıları "Türbe" ya da "Kümbet" sözcükleriyle tanımlanmıştır. İslam dünyasında bilinen ilk türbe, IX. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen, Samarra'daki Kubbetü's Süleybiye'dir.¹

Anadolu Selçuklu Döneminde kubbeye örtülü kübik gövdeli; kubbesi dışta bir külahla gizlenmiş silindirik veya çokgen gövdeli, kule tipi ya da dört yanı kemerlerle dışa açılan baldaken tarzı örnekler gibi değişik form ve özelliklere sahiptir. Araştırmacılara göre bu türbe tiplerinden her birinin kökenleri de farklı olmalıdır. En yaygın kabul gören, türbelerin Orta Asya'daki göçebe Türk'lerin çadırlarından geliştiğini öne süren görüştür. Bu görüşü ilk ortaya atan J. Strzygowski, Mil-i Radkan Türbesi'nin mimari özelliklerinden yola çıkarak, özellikle dış cephelerdeki sırlı tuğla bezemelerin ve saçak kesiminin çadırlarla yakın benzerliğinden söz etmekte ve göçebe çadırının bu yapılar için örnek teşkil etmiştir.² Aynı görüş, Strzygowski'nin öğrencisi olan H. Glück tarafından da, tekrarlanır. K. Otto-Dorn, "ölen birinin cesedinin bir çadır içine yerleştirilmesi ve arkadaşlarının atlarıyla ağıtlar yakarak çadırı tavaf etmeleri" gibi Orta Asya Ölü gömme geleneklerinden yola çıkarak, çadırların türbe ve kümbetlere öncülük etmiş olabileceğinden söz eder. Türbelerin, çadır üst örtüsüne benzer şekilde bir kubbeye örtülü oluşu, çadırlardaki renkli keçe süslemeleri anımsatan zengin tuğla bezemeleri, çadırı çepeçevre dolanan bez süslemeleri çağrıştıran saçak kesimi, bu tezi destekler niteliktedir.³

Anadolu türbeleri, Türk mimarisinin genel gelişimine paralel bir çizgi izlemiştir. Anadolu Beylikleri döneminde, Selçuklu dönemi mimari anlayışının yavaş yavaş değişmeye başladığı görülür. XIII. yüzyıl sonlarında, Batı Anadolu'da kurulan beyliklerden biri olan Osmanlı devleti, yaklaşık iki yüz yıl boyunca, bu mimari değişime öncülük etmiştir.⁴

¹ Arık 1969, 12-25.

² Strzygowski 1974.

³ Glück 1974, 155-156.

⁴ Tuncer 1991, 13-45.

İlk çağlardan beri kuzey ile Doğu Anadolu bölgeleri arasında yegâne geçit ve konaklama yeri olarak tarihi ve stratejik öneme sahip olan Iğdır, bugün belki yeterince farkında olmadığımız bir kültür ve turizm kentidir. Iğdır da ilk yerleşim Paleolitik ve Mezolitik devirlerden başladığı bölgede yapılan bilimsel arkeolojik araştırmalarla tespit edilmiştir. Yörenin ilk yerleşik kavminin Hurriler olduğu ve yapılan yüzey araştırmalarında Erken Hurri Kültürü'ne ait birçok ize rastlanılmıştır.⁵

Bölgede özellikle Ağrı Dağı'nın eteklerinde Orta Tunç Çağı'ndan başlayarak Orta Demir Çağı'na kadar kullanılmış olan nekropoller oldukça yoğundur. Bölgedeki İlk Tunç Çağı'ndan sonra kesintiye uğrayan yerleşik yaşam, Urartu Krallığı döneminde yeniden başlamıştır.⁶ 1919-20'de Ermeni'lerin eline geçen Iğdır ile Kulp (Tuzluca) 1924 yılında Ermeni'lerle yapılan Gümrü Antlaşması ile ülke yönetimi yeniden katılarak önce Beyazıt Vilayeti'ne bağlı bir nahiye, 1934 yılında Kars'a bağlı ilçe, 1992 yılında Kars'tan ayrılarak il olmuştur.⁷

Res. 1-2: Kolikent Kümbeti Genel Görünüşleri (Ş. Öztürk-2015)

Tarihi kentlerin kültür mimari dokusunu oluşturan öğeler dini, askeri ve sivil mimari yapılardır. Iğdır, kent merkezi ve ilçelerindeki yerleşiminde son yıllarda yaşanan mimari yozlaşmaya rağmen günümüzde az da olsa merkez kent ve ilçelerinde tek yapı ölçeğinde kimlikli bir mimariyi görmek mümkündür. Iğdır il'indeki mimari yapılar ekseriyetle dini ve sivil mimari yapılardan oluşmaktadır.⁸

Iğdır il'inde tarihi ve tescilli üç adet kümbet yapısı mevcuttur. İlk yapı Akkoyunlu dönemi H. 890-M. 1485 tarihli sekizgen planlı olan Kul Yusuf Kümbeti'dir. Merkeze 11. km uzaklıkta olan Çakırtaş (Amarat) Köyü'nde yer alan Kul Yusuf Kümbeti, iki katlı pramidal külahlı yonu taştan inşa edilmiştir. İkinci kümbet ise Aralık ilçesi, Devlet Üretme Çiftliği içerisindeki mezarlıktaki 1907 tarihli Gödeklî Kümbeti'dir. Kümbet ilçe merkezine 15 km. uzaklıkta yer almaktadır. Kümbet, kare planlı yuvarlak kubbe ile örtülü tek katlı ve yonu taştan inşa edilmiştir.⁹

⁵ Erzen 1992, 15-16.

⁶ Özfirat - Marro 2003, 20-21.

⁷ Tunçay 2007, 196.

⁸ Acar 2010, 225-269.

⁹ Acar 2010, 232-234.

Res. 3-4: General Güllü Cevher Ağa ve Ali Eşref Bey'in Torunu Halis Güneş Fotoğrafları (H. Güneş-Ş. Öztürk-2018)

Üçüncü kümbet ise Aralık ilçesindeki General Güllü Cevher Ağa'nın defnedildiği Kolikent Kümbeti'dir (Res. 1-4). Kümbetin onarımı ve çevre düzenleme çalışmaları 2021 yılında yapılan ve tüm onarım giderleri Ali Eşref Bey'in torunu Sayın Halis GÜNEŞ ve eşi Sayın Perihan GÜNEŞ'in maddi katkıları ile yapılmıştır.

1. Kolikent Kümbeti

Kolikent Kümbeti, İğdır ili, Aralık ilçesi, Karahacılı Köy Mezarlığı içerisinde 114 ada, 1 parsel de düz bir alan üzerinde yer almaktadır. Kümbetin piramidal külah örtü sisteminde, kümbet beden duvarlarında malzeme kaybı, kısmi yıkık, yapısal sorunlar, derz boşalmaları ve ilkbahar-sonbahar mevsimlerinde sel ile oluşan kum yığınlarının oluşturduğu görsel olumsuzluklar mevcuttur.

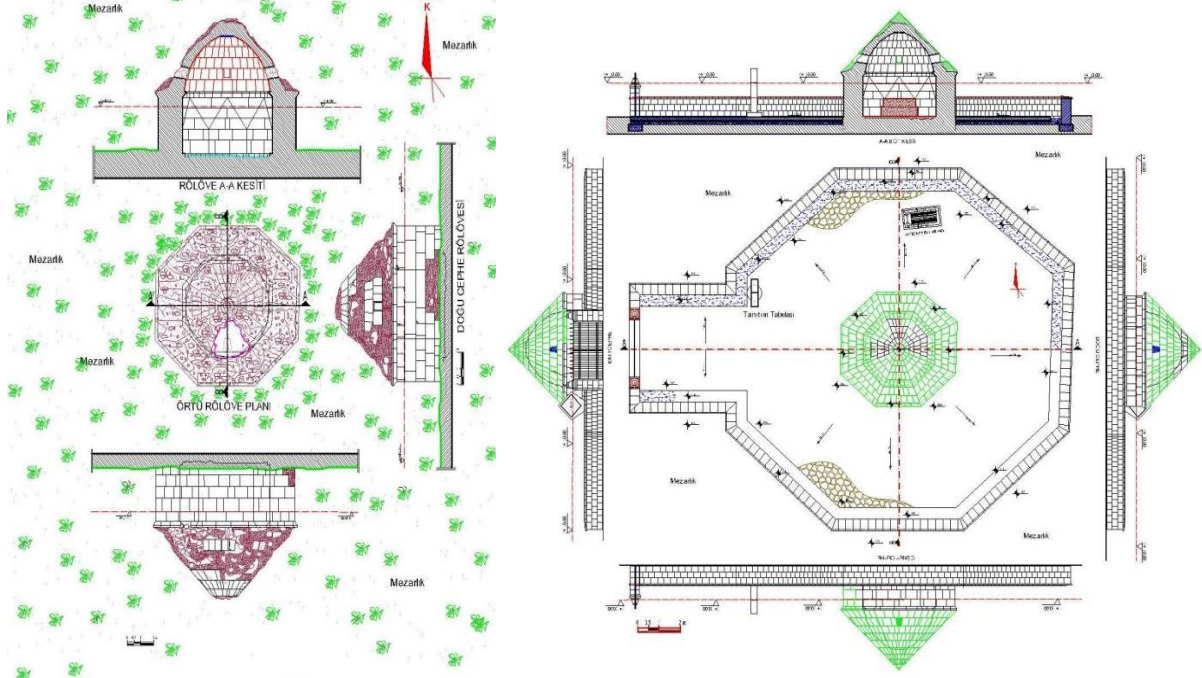

Res. 5-6: Kolikent Kümbeti Doğu ve Batı Görünüşleri (Ş. Öztürk-2015)

Kolikent Kümbeti'nin üzerinde kitabe bulunmamaktadır. İğdır, Erivan Hanlığı'na bağlı İran'ın sınırları içerisindeyken 1826-28 İran-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Türkmençay Antlaşması'yla Rusya'ya verilmişti. Bu dönemde yaşayan Güllü Cevahir Ağa'ya Ruslar

tarafından general rütbesi verilmiştir. 1877 yılında İran-Rus barış görüşmeleri sırasında General Güllü Cevher Ağa yakalandığı bir hastalık sonucunda vefat etmiştir. Cenazesi yakınları tarafından Aralık'taki Karahacılı Köyü Mezarlığı'na defn edilmiştir.

Çiz. 1-2: Kolikent Kümbeti Rölöve ve Restitüsyon Vaziyet Planları (Ş. Öztürk-2021)

1905 yılında bölge valisi olan General Güllü Cevher Ağa'nın oğlu Ali Eşref Bey tarafından babası adına Kolikent Kümbeti inşa edilmiştir (Res. 6, Çiz. 1-2). Kümbetin kuzeyindeki sandukalı mezar ise daha sonra 1928 yılında vefat eden General Güllü Cevher Ağa'nın oğlu Ali Eşref Bey'e aittir¹⁰ (Res. 5-6, Çiz. 1-2). Kolikent Kümbeti, Kültür ve Turizm Bakanlığı Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarının Koruma Bölge Kurulu'nun 02.11.2006 tarih ve 425 sayılı kararı ile tescilli I. grup korunması gerekli kültür varlığı "Anıt" dini yapı olarak tescil edilmiştir¹¹.

Kolikent Kümbeti'nin rölöve, restitüsyon, restorasyon ve çevre düzenleme uygulama projeleri Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Ana Bilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Mimar-Sanat Tarihçisi Şahabettin ÖZTÜRK tarafından yeniden hazırlanmıştır.

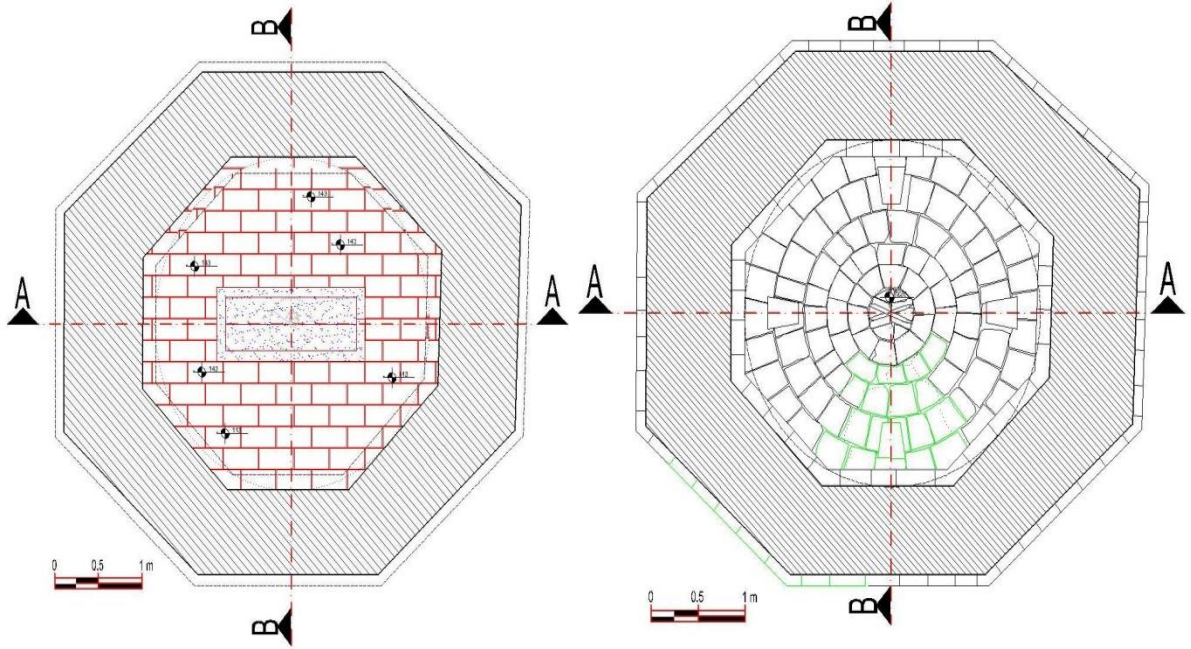
¹⁰ Öztürk 2016, 137-145.

¹¹ 2006 Yılı Erzurum Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Kararı

Res. 7: Kolikent Kümbeti Doğu Genel Görünüşü (Ş. Öztürk-2021)

Hazırlanan koruma projeleri, 16.04.2016 tarih 2040 sayılı karar ile Kars Kültür Varlıklarının Koruma Bölge Müdürlüğü tarafından onaylanmıştır. Onaylanan uygulama projeleri yapılan araştırma kazı verileri dikkate alınarak 29.06.2021 tarih 3216 sayılı karar ile revizyon yapılmıştır. Kolikent Kümbeti'nin onarım çalışmaları 2020-21 arasında mimari proje müellifi tarafından mesleki denetimi yapılarak tamamlanmıştır¹² (Res. 7, Çiz. 3-4).

Çiz. 3-4: Kolikent Kümbeti Plan ve Tavan Restitüsyon Planları (Ş. Öztürk-2021)

1.1. Plan ve Mimari Özellikler

Mezarlık içerisinde düz bir zemine kurulmuş olan tarihi Kolikent Kümbeti, sekizgen planlı bir düzenlemeye sahiptir. Kolikent Kümbeti, 4.74x5.20 m ölçülerinde kenar uzunluğu yaklaşık 2.10 m olan sekizgen planlıdır. Yapının beden duvarları yaklaşık 0.90 m kalınlığında yöresel küfeki kesme taşından yığma tekniğinde kireç harcı kullanılarak inşa edilmiştir.

¹² 2016 Yılı Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Kararı; 2021 Yılı Kars Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurul Kararı

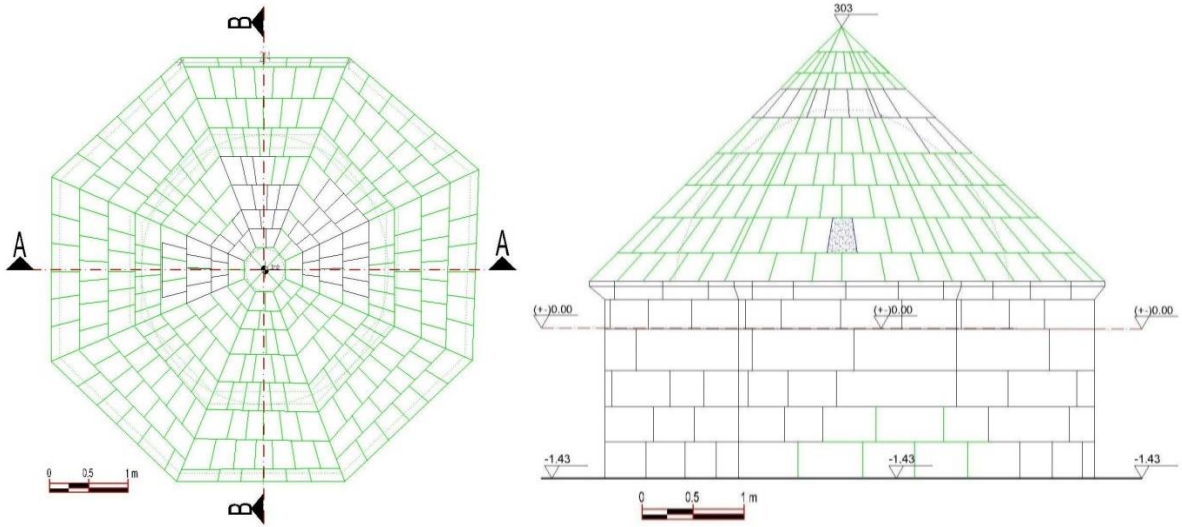

Kolikent Kümbeti'nin beden duvarları iç mekân zemininden 0.75 m yükselerek, karşılıklı 16 adet benzer 1.45 m genişliğinde 1.00 m yüksekliğinde üçgenler ile çevrelenmiştir.

Res. 8-9: Kolikent Kümbeti Duvar ve Tavan Görünüşleri (Ş. Öztürk-2014)

Üçgenlerin bitiş seviyesinden itibaren 0.15 m iç doğru düz eğimli içe doğru 0.13 m pahlı ve 0.05 m genişliğinde düz korniş yardımıyla 1.70 m yüksekliğinde yarıçapı 2.06 m olan yuvarlak kubbe ile örtülüdür. Kubbenin merkezinde yer alan iki adet 0.04 m çapında yuvarlak kesitli özgün çapraz ahşap yer almaktadır. Yuvarlak kubbe gövdesinde dört yöne doğru 0.22x 0.30 m ölçülerinde aydınlık pencereleri kümbetin iç mekân aydınlatılması sağlanmaktadır (Çiz. 3-4, Res. 8-9).

Çiz. 5-6: Kolikent Kümbeti Örtü Planı ve Doğu Cephe Restitüsyonu (Ş. Öztürk-2021)

Kümbetin iç kısmına giriş sağlayan kapı ya da bir geçiş elemanı bulunmamaktadır. Kolikent Kümbeti'nin ortasında 0.70x1.70 m ölçülerinde doğu-batı yönünde inşa edilen yekpare sanduka yer almaktadır. Kümbet dış temel seviyesinde 0.33 m yükselerek 0.05 m içerlek bir kademe ile 1.77 m yükselerek 0.10 m dışa doğru ve 0.13 m düz dahil ve 0.05 m düz bir saçak yardımıyla sekizgen plan 2.59 m yükselerek pramidal külahı oluşturmaktadır.

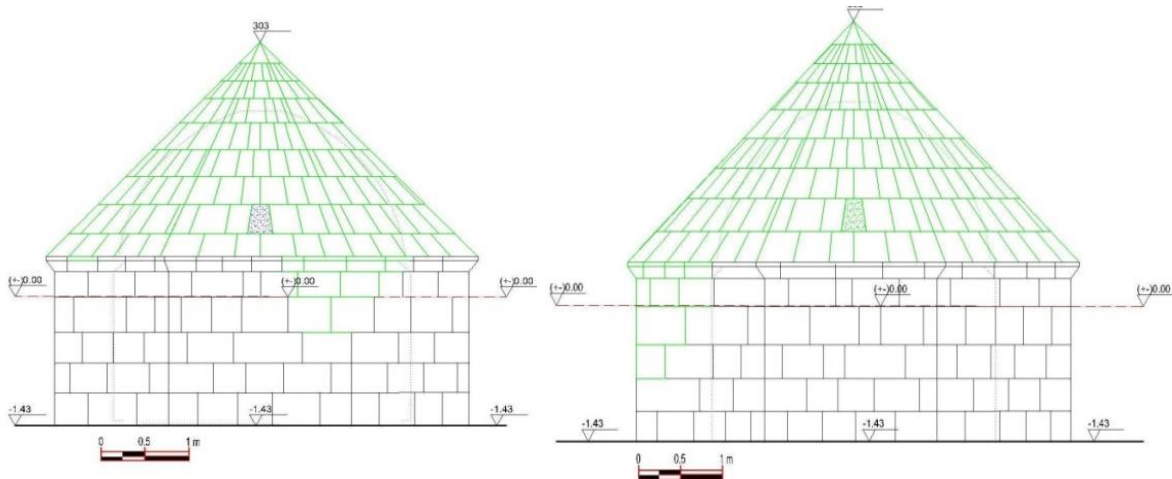
Kümbet temel seviyesinde 0.33 m yükselerek 0.05 m içerlek düz bir kademe ile 1.77 m yükselerek 0.10 m dışa doğru, 0.13 m düz pahlı ve 0.05 m düz bir saçak yardımıyla sekizgen plan 2.59 m yükselerek pramidal külah ile sonuçlanmaktadır (Res. 8-9, Çiz. 3-6).

Res. 10-11: Kolikent Kümbeti Doğu ve Batı Görünüşleri (Ş. Öztürk-2015)

1.2. Cepheler

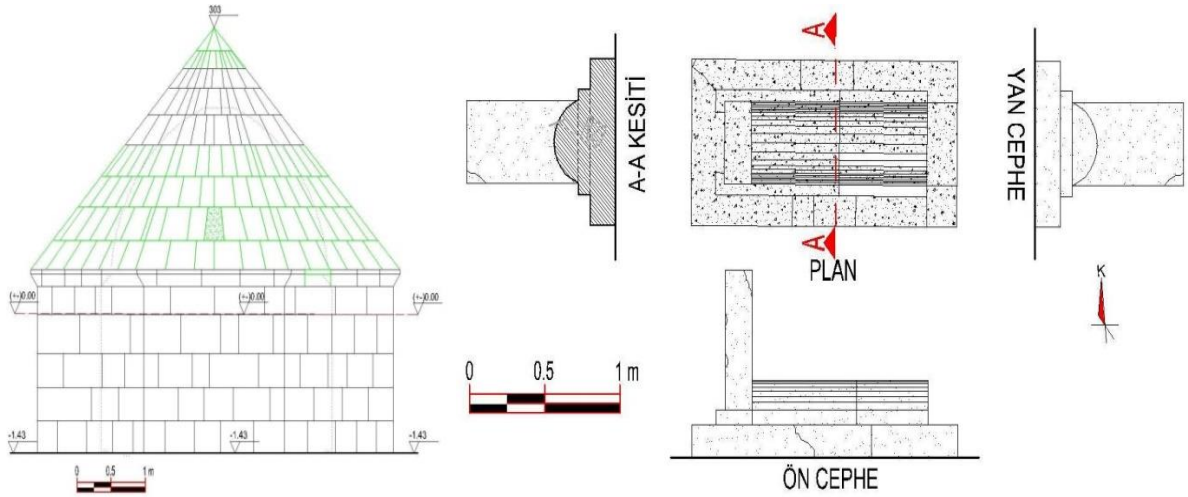
Kolikent Kümbeti'nin tüm cepheleri mimari özellikler bakımından benzer niteliktedir. Kümbet cephesi, 4.80 m genişliğinde, 1.76 m yüksekliğinde dört sıralı kesme taş duvar yapısına sahiptir. Yapının beden duvarı dışı 0.10 m çıkmalı ve 0.13 m yüksekliğindeki pahlı bir saçak 0.05 m düz olarak sekizgen pramidal külaha geçiş yapmaktadır (Şekil 16-21).

Çiz. 7-8: Kolikent Kümbeti Kuzey-Batı Cepheleri (Ş. Öztürk-2021)

Sekizgen planlı pramidal külâh 2.55 m yükselerek tamamlanır. Sekizgen pramidal külâhın tüm cepheleri ikinci sırasının ortasında altta 0.30 m üstte 0.20 m ve 0.36 m yüksekliğindeki konik aydınlatma elemanlarıyla iç mekânın aydınlatılması sağlanmaktadır (Res. 10-11, Çiz. 7-10).

Çiz. 9-10: Kolikent Kümbeti Güney Cephesi ve Ali Eşref Bey Mezar Sandukası Plan, Kesit ve Cephe Restitüsyonu (Ş. Öztürk-2021)

1.3. Ali Eşref Bey Mezarı Sandukası

Ali Eşref Bey 1928 yılında Aralık (Ramazankent) ilçesinde vefat etmiş,¹³ mezar sandukası Kolikent Kümbeti'nin kuzeyinde doğu-batı doğrultusunda 0.70x1.70 m ölçülerinde dikdörtgen planlı olarak yer almaktadır. Yonu taştan inşa edilen sanduka zeminden 0.17 m yükselerek 0.20 m genişliğinde 0.05 m yüksekliğinde tek kademeli olarak şekillenen sanduka 0.45x1.17 m ölçülerinde 0.16 m yüksekliğinde yuvarlak planlı sandukayı oluşturmaktadır.

Res. 12-13: Ali Eşref Bey Mezar Sandukası Görünüşleri (Ş. Öztürk-2021)

Sandukanın batı ucunda 0.18x0.44x0.75 m ölçülerinde dikdörtgen formunda yekpare bir şahide yer almaktadır. Şahide taşının iç yüzünde düzensiz olarak yazılı Arapça yazı bulunmaktadır (Res. 12-15, Çiz. 10).¹⁴

Kitabe:

١٣٤٤ سنه اغا جعفر بن اشرف علي المرحوم المغفور المدفون اشرف علي

¹³ Acar 2010, 234.

¹⁴ Kitabenin tercümesinde yardımlarında dolayı Sanat Tarihçisi sayın Doç. Dr. Mehmet TOP'a teşekkür ederim.

Anlamı

Ali Eşref merhum affedilmiş gömülü Cafer Ağa oğlu Ali Eşref sene H.1344/M.1925

Res. 14-15: Ali Eşref Bey Mezar Sandukası Görünüşleri (Ş. Öztürk-2021)

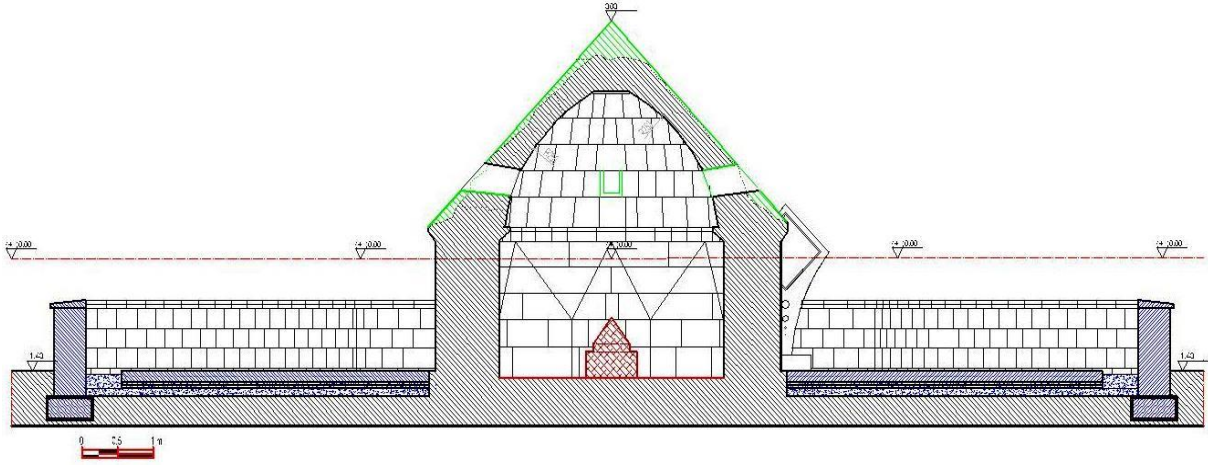
1.4. Süsleme

Kolikent Kümbeti, genel olarak inşa edildiği dönemin mimari özelliklerine uygun olarak son derece yalın bir şekilde inşa edilmiştir. Yapıda herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmamıştır.

1.5. Yapım Tekniği ve Malzeme

Kolikent Kümbeti'nin ana yapı malzemesi kesme taş, yardımcı yapı malzemesi olarak duvar dolgusunda moloz taş, metal, betonarme, çakıl ve ahşap kullanılmıştır (Çiz. 11-12).

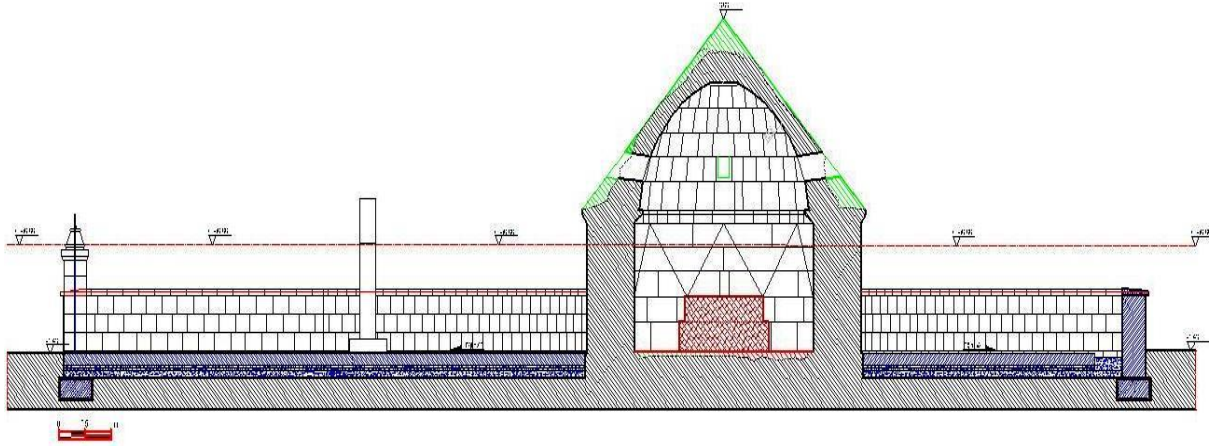

Çiz. 11: Kolikent Kümbeti B-B En Kesiti (Ş. Öztürk-2021)

1.5.1. Küfeki Yonu Taş; Yöresel küfeki yonu taşı kırmızımsı ve açık kahverengi renginde olup yöresel ustalar tarafından işlenerek onarımda kullanılmıştır. Küfeki yonu taş yapının beden duvarlarından, piramidal külah, mezar sandukası, çevre duvarı, çevre duvar harpuştası ve iç mekân zemin kaplamalarında kullanılmıştır.

1.5.2. Bazalt Yonu Taş; Yapının çevre duvarı, harpuştası ve tanıtım tabelasında bazalt yonu taş kullanılmıştır.

Çiz 12: Kolikent Kümbeti A-A Boy Kesiti (Ş. Öztürk-2021)

1.5.3. Metal Malzeme; Yapının batı giriş kapısının çift kanatlı dekoratif kanatlarında ve çevre duvarı zemin hatındaki donatılarda kullanılmıştır.

1.5.4. Moloz Taş; Kümbetin beden duvarlarında, kubbe yapısında yığma duvar yapısında dolgu olarak ve zemin kaplamasında kullanılmıştır.

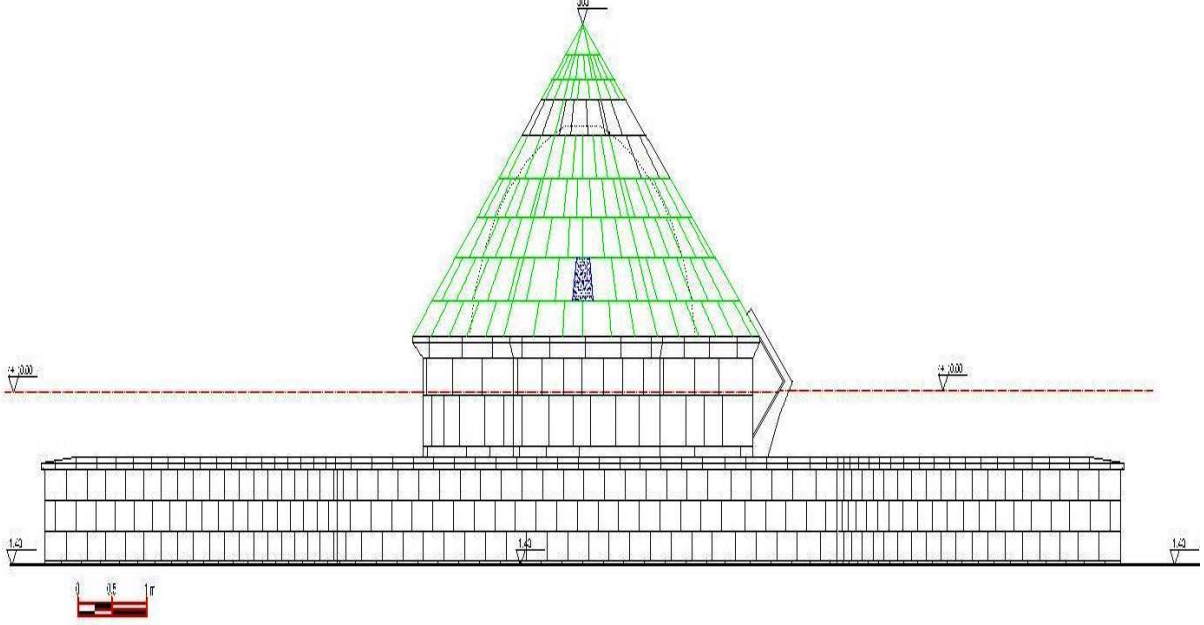
1.5.5. Betonarme Malzeme; Yapının çevre koruyucu duvarının zemininde duvarın stabilitesinin korumak amacıyla tüm duvar boyunca 0.30x0.65 m ölçülerinde etriye ve donatı takviyeli betonarme kullanılmıştır.

1.5.6. Çakıl Malzemesi; Koruyucu çevre duvarının iç bölümüne bitişik 0.50 m genişliğinde 0.33 m derinliğinde çapları 0.03 ile 0.05 m. arasındaki alanda çakıl malzemesi kullanılmıştır.

1.5.7. Ahşap Malzeme; Kümbetin kubbe merkezinde iki adet kayıt uçları sivri çapraz bir konumda cinsi belirlenmeyen dağ kavağı cinsinden ahşap malzeme kullanılmıştır (Çiz. 11-13).

Yapının iç, dış, kubbe, piramidal külah örtüsü ve koruyucu çevre duvarının yüzeyleri sıvasız ve ince derzli olarak inşa edilmiştir. Kümbetin onarımında odun külü katkılı kireç harcı kullanılmıştır. Kümbetin koruyucu çevre duvarı ile kümbet arasındaki moloz taş kaplamalı zemini altı ve çakıl bölümünde bitkilerin yeşermemesi için söndürülmüş kireç tortusu 0.05 m kalınlığında tatbik edilmiştir.

Çiz. 13: Kolikent Kümbeti Doğu Cephesi (Ş. Öztürk-2021)

Onarımda kullanılan harç analiz karışım oranları;

% 5 oranında odun külü.

% 30 oranında sönmüş ve bekletilmiş kaymak kireç.

% 25 oranında taş tozu.

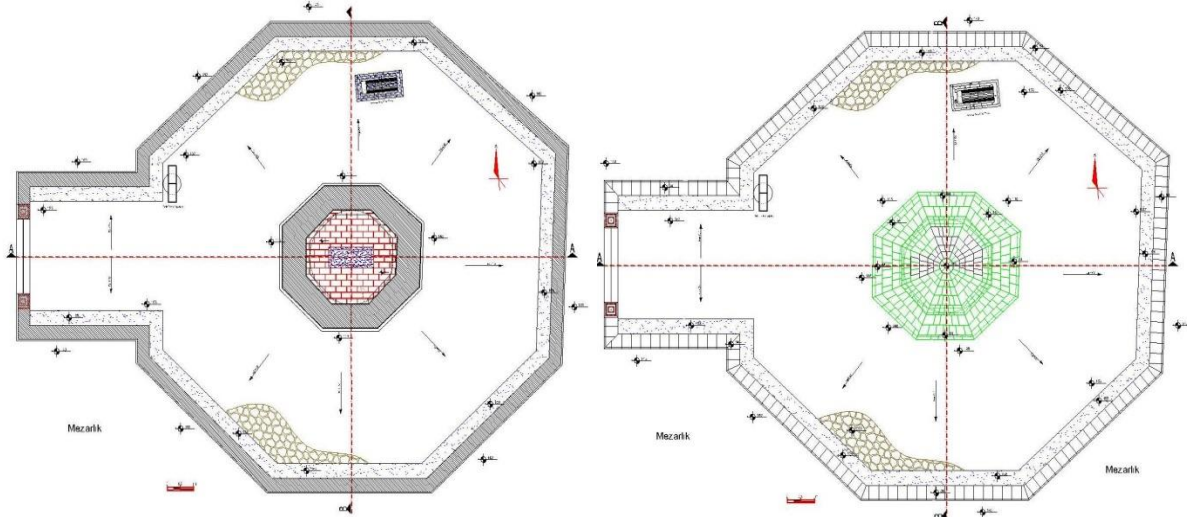
% 40 oranında temiz su ile yıkanmış ince dere kumu temiz su ile karışımı ile hazırlanmış harç harcı Kolikent Kümbet onarım çalışmalarında kullanılmıştır.

2. Kümbet Onarım Çalışmaları

Kolikent Kümbet, onarım ve çevre düzenleme çalışmaları proje müellifi mesleki denetiminde, ilgili yüklenici firma teknik elemanlarının eş güdüm işbirliği ile 2021 yılında yapılarak tamamlanmıştır¹⁵.

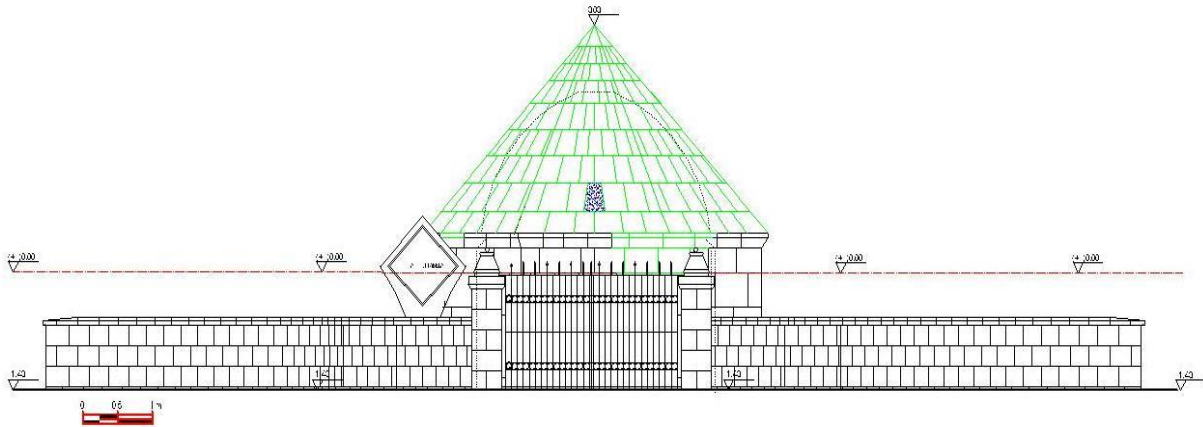
Her yıl özellikle sonbahar ve ilkbahar mevsimlerinde oluşan sel baskınlarıyla oluşan dolgu malzemesi ile kümbetin beden duvarlarını zemine gömerek ciddi zararlar vermektedir.

¹⁵ Kolikent Kümbeti'nin onarım çalışmalarındaki tüm maddi destek Ali Eşref Bey'in torunu Halis GÜNEŞ ve eşi Perihan GÜNEŞ tarafından sağlanmıştır.

Çiz. 14-15: Kolikent Kümbeti Çevre Düzenleme Planları (Ş. Öztürk-2021)

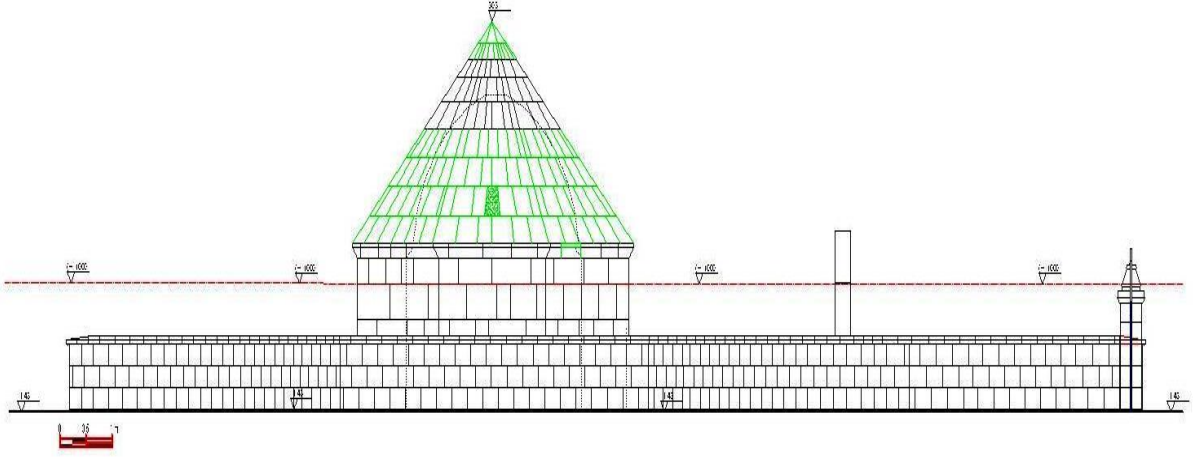
Ayrıca, İlkbahar mevsiminde yeşeren bitkisel doku 1.00-1.50 m yükselerek kümbetin görsel görünümünü olumsuz etkilemekte ve sonbaharda bitkilerin kurumasıyla oluşan yangınlarda kümbetin yonu taş duvar görsel dokusunun kimyasal, fiziksel ve mekaniksel yapısına ciddi zararlar vermektedir (Çiz. 14-16). Tüm bu ve benzeri sorunları kalıcı çözüm için hazırlanan restorasyon çevre düzenleme projesi Kars Kültür Varlıklarının Koruma Kurulu'nun 29.06.2021 tarih 3216 sayılı karar ile onaylanmıştır.

Çiz. 16: Kolikent Kümbeti Batı Cephesi (Ş. Öztürk-2021)

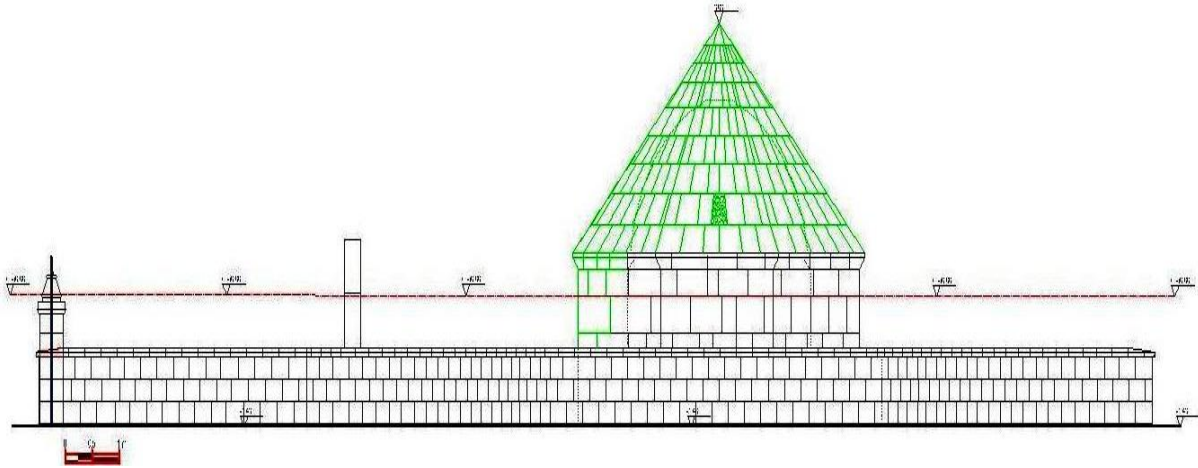
Yüklenici firma koruma raporu kapsamında yapı alanında gerekli can ve mal güvenliğini ve diğer zaruri önlemleri olarak çalışmaya başlamıştır. İlk olarak türbenin beden duvarlarını dış zemin kotlarının belirlemek üzere hafriyat kaldırma ve temizlik çalışmaları yapılmıştır (Çiz. 14-19, Res. 16-19).

Çevre düzenleme çalışmaları Ali Eşfer Bey, mezar sandukasını içerisine olacak şekilde 15.74x20.82 m ölçülerinde ve ortadaki kümbet formu dikkate alınarak, her bir kenarı yaklaşık 6.00 m olan sekizgen biçiminde alanda yapılmıştır. Kümbet alanına 5.65 m uzunluğundaki batı cephesinin duvarının ortasındaki çift kanatlı metal ferfojeli kapı yardımıyla iç mekâna girilmektedir.

Çiz. 17: Kolikent Kümbeti Kuzey Cephesi (Ş. Öztürk-2021)

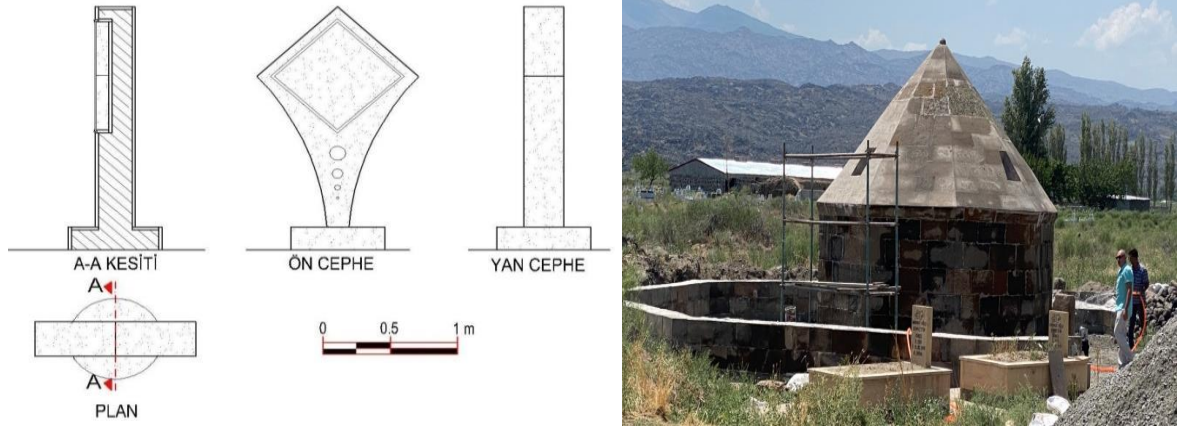
Kapının her iki yanında 0.45x0.45 m ölçülerinde kare planlı iki baba yer almaktadır. Kümbeti çevreleyen çevre duvarı, dört sıra halinde yonu taştan üzeri dışa eğimli harpsta örtülü 0.90 m yüksekliğinde 0.45 m genişliğinde inşa edilmiştir. Kümbetin çevresi zemin döşemesi koruma duvarına doğru % 2 eğimli 0.20 m kalınlığında düzgün istiflenmiş moloz taş kaplamalı yapılmıştır. Kümbetin kuzeybatı bölümünde 0.15x0.60 m ölçülerinde bir tanıtım tabelası yer almaktadır. Çevre duvarı boyunca 0.50 m genişliğinde 0.30 m derinliğinde içerisine çakıl ve yanmış kireç tortusu doldurulmuş alan zemindeki kar ve yağmur sularının tahliye etmek amacıyla kullanılmaktadır (Res. 16-24, Çiz. 14-19).

Çiz. 18: Kolikent Kümbeti Güney Cephesi (Ş. Öztürk-2021)

Onarım çalışmalarına kümbetin iç bölümünden başlanarak duvar ve kubbe yüzey temizliği ve derz boşalmaları itinayla yapılmıştır. Kümbetin zemin kaplaması ve mezar sandukası yeniden yonu taş yardımıyla yapılmıştır. Kümbetin beden duvarlarında deforme olan yonu taşları uzman elemanlar tarafından raspa edilerek onarımları yapılmıştır (Res. 16-18, Çiz. 14-19).

Çiz. 19-Res. 16: Kolikent Kumbeti Tanıtım Tabelası Plan, Kesit, Cephe Detayları ve Onarım Görünüşü (Ş. Öztürk-2021)

Kümbetin piramidal külahının onarımı mimari projesine uygun olarak inşa edildi. Yapının tüm mevcut yonu taş sıralarındaki derz boşalmaları onarıldı. Kümbetin beden duvarlarında deforme olan yonu taşları uzman elemanlar tarafından raspa edilerek onarımı yapıldı (Res. 16-24).

Res. 17-18: Kolikent Kumbeti Çevre Düzenleme Onarım Görünüşleri (Ş. Öztürk-2021)

Res. 19-20: Kolikent Kumbeti Çevre Düzenleme Onarım Görünüşleri (Ş. Öztürk-2021)

Res. 21: Kolikent Kümbeti Çevre Düzenleme Onarım Görünüşü (Ş. Öztürk-2021)

Res. 22: Kolikent Kümbeti Çevre Düzenleme Onarım Görünüşü (Ş. Öztürk-2021)

Res. 23-24: Kolikent Kümbeti Çevre Düzenleme Onarım Görünüşleri (Ş. Öztürk-2021)

3. Sonuç

Ülkemizin Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin önemli serhat kentlerinden biri olan Iğdır kentinde son yıllarda çeşitli kurum, kuruluş ve mülkiyet sahipleri tarafından kültürel ve turizme

yönelik başarılı onarım çalışmaları yapılmaktadır. Onarımı yapılarak tamamlanan tarihi ve tescilli kültür varlıklarından biri ise Kolikent Kümbeti'dir.

Aralık İlçesi Karahacılı Köyü Mezarlığı'nda yer alan kümbet, mimari özellikleri bakımından, Mimarlık ve sanat tarihi araştırmaları açısından olarak önemli bir yere sahiptir. Yapı form olarak ildeki Kul Yusuf Kümbeti mimari özellikleri bakımından benzer mimari özelliklere sahip olmasına rağmen, iç mekâna giriş sağlayan bölümünün olmaması hem bölge hem de Anadolu Kümbet mimarisi bakımından farklılık arz etmektedir (Res. 25).

Res. 25: Kolikent Kümbeti Onarım Sonrası Genel Görünüşü (Ş. Öztürk-2021)

Iğdır Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü katkısıyla Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü Restorasyon Anabilim Dalı Başkanlığı tarafından kümbetin onarım projeleri hazırlanarak onarımı 202-21 yılları arasında tamamlanmıştır.

Kolikent Kümbeti, onarım sonrası birçok yerli ve yabancı ziyaretçiler tarafından ziyaret edilerek Iğdır kültür ve turizmüne önemli katkılar sağlamaktadır.

Çıkar Çatışması / Conflicts of Interest: Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder. / The author declare no conflict of interest.

Kaynakça

- Acar, Z. Z. 2010, *Her Yönüyle Iğdır*, Arkadaş Basım Sanayi, Ankara.
- Oluş Arık, O. M. 1969, "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anatolia (Anadolu)*, 11, 12-25.
- Erzen, A.1992, *Doğu Anadolu ve Urartular*, Türk Tarih Kurumu, Ankara
- Glück, H. 1974, *Türk Sanatı, Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, (Çev. C. Köprülü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Özfırat, A. - Marro, C. 2003, "2002, Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması", *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, I, 20-21.
- Öztürk, Ş. 2014, *Iğdır Kolikenti Kümbeti Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Raporu*, Van, 7-23.
- Öztürk, Ş. 2021, *Iğdır Kolikenti Kümbeti Restorasyon Revizyon Raporu*, Van, 5-20.

- Öztürk, Ş. 2016, "Iğdır Aralık İlçesi'nde Bulunan Kolikenti Kümbeti", *II. Uluslararası Türk Kültüründe Ağrı Dağı Sempozyumu, 13-14 Mart 2016*, İstanbul, 137-145.
- Strzygowski, J. 1974, *Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi, Eski Türk Sanatı ve Avrupa'ya Etkisi*, (Çev. C. Köprülü), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Tuncer, O. C. 1991, *Anadolu Kümbetleri 2, Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Adalet Matbaacılık, Ankara.
- Tunçay, M. 2007, "Kars ve Kafkasya: 1917-1921", (Ed. O. Belli), *Kars 2. Kent Kurultayı Kafkasya'da Ortak Geleceğimiz*, İstanbul.